

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

De
basi et fundamento
dogmatum christianorum in scholis ad maturiorem
juventutis institutionem procurandam conditis
justa ratione tradendorum —

Rerum scholasticarum fautores,

ut

Examen publicum

in

Schola Slaglosiana

mense Septembri MDCCLXXVI instituendum
frequenter præsentibus solennius reddant,
officiosissime invitaturus —

pauca disseruit

J. C. Quistgaard,

Rector Scholæ.

Slaglosiæ MDCCLXXVI.

Typis excudebat Petrus Magnus.

I n t r o d u c t i o.

Cum quisque, cui res aliqua imprimis curæ cordique est, in eadem re consideranda et tractanda potissimum studium conferre soleat, neminem facile offendet, si dissertatio ad solennitatem scholasticam indicandam composita in una aliave rerum et disciplinarum scholasticarum discutienda tota versetur et absolvatur. Hinc L. B. in hoc opusculo disquisitionem doctam et multorum auctorum nominibus fultam ornatamque frustra quæres, sed rem ad quotidianam in junioribus edocendis oeconomiam et usum strictè et plane pertinentem, paucis verbis pro angu-

sta temporis opportunitate invenies. Inter multa tam levioris quam gravioris momenti, quæ de justa juventutis scholasticæ instituendæ methodo ac ratione sive in genere sive in specie disseri possunt, unum, ut videtur, haud infimum locum tenet, id nempe, quo modo dogmata positiva sic dicta S. S. religionis christianæ junioribus sint tradenda, ut sensum pium excitent et fidem salutiferam confirment. Hæc materia cuique et sui et posterioris ævi hominum commodum spectanti, ei autem præcipue, cui munus res ad religionem pertinentes tradendi et explicandi injunctum est, ultro se offert consideranda, idque nostro imprimis tempore, quo character juventutis et ingenium longe aliter ac tempore sæculi proxime antecedentis formatum est et constitutum. Antecedentis nimirum ævi pueri et juvenes severo quodam parentum atque præceptorum dominio ita plerumque tenebantur, ut absoluta parenti vel præceptori fide habita, partim omne proprium in res inquirendi studium supervacuum haberent, partim quæ cogitarent atque sentirent aut omnino non,

aut summa saltem modestia coram aliis proderent, contra autem idearum moderationes a parentibus vel præceptoribus datas aut bona fide admitterent, aut saltem sine ratiocinatione nolentes volentes reciperent; quo factum est, ut sententia majorum et arbitrium suprema cogitandi, statuendi, credendi lex factum sit. Nunc vero, postquam liberior juniorum educandorum ratio aliquamdiu invaluit, unde libertas interdum procacior, loquacior saltem quam consideratior, puerulis imbuta est, sola aliena auctoritate, sit parentis, sit præceptoris, juvenes ad statuendum et credendum se adduci vix patiuntur. Quæ cum ita sint, præceptoris erit omnia, quæ ad conformationem rationis mentisque juventutis spectant, ita cognita habere, ita tradere posse atque exponere, ut juvenes, spontanea, ut credunt, ratiocinandi et considerandi facultate præditi, præceptore, quasi aliud agente, duce, methodo quodammodo socratica eo ducantur, ut quid verum rectumque sit per se eruere atque perspicere opinentur. Quo fit, ut, errore, qui in ratiocinatione puerorum juvenumque non esse

non potest, doctoris moderamine leniter et facile inhibito, sensu autem veri et recti, quantum fieri potest, proprio juniorum studio et attentione, non aliena sola auctoritate niso, quod sentiat juvenis atque credat, id tanquam per se demum sentiat atque credat, quo mens ejus et animus perniciosam illam fluctuationem, qua is, qui nec ipse ad cogitandum conductus et instructus est, nec in alius cujusquam magistri auctoritatem et verba jurare facile sustinet, huc et illuc, calami instar, impellitur, evitat.

Fidem religiosam etiam ratione niti, et cum ea, quatenus ratio progredi possit, consentire semper quidem necesse est; nam si consideratione articulorum fidei omnino ommissa et neglecta, in cæca et sola mentis affectione, quæ interdum fidei nomine ornatur, hæseris, cum omnia, quæ huic fidei objiciantur et obstant, impia et e regno Satanæ oriunda censebis, quo acerbus in animo adversus aliter sentientes aculeus prominet, tum ipsa hæc fides fundamento idoneo magna ex parte destituta, temporis progressu et rerum vicissitudinibus in

dubium transire solet, ex quo nemo utique sine magno animi labore et mentis anxietate se expediet. Nostro vero imprimis tempore, quo inter ipsos religionis dogmaticæ peritos et sacrorum anitstites sunt, qui in longe diversas abeant partes, magnoque ardore de natura et indole fidei salutaris certent pugnentque; cum controversiæ non solum publice, sed etiam in ephemeridibus et opusculis lingua vernacula conceptis agantur, quo etiam vulgo innotescit, et de sacris ambigi posse, et sacrorum moderatores et curatores vetus illud Christi et Apostolorum præceptum: ἀγαπατε ἑαλλελας! non stricte servare: eo inquam tempore præceptores juventutis scholasticæ fallere non potest magna illa et incumbens necessitas, juniores ad cogitandum et intelligendum quodammodo aptos atque instructos sacrosanctæ religionis doctrina ita imbuendi ut omnia, quæ articulis fidei objici soleant, omniaque, quibus illa objecta refelli possint, discant, videant, perspiciant; quod nisi fiat, si nimirum oppositiones, quæ in dogmata sacra fieri possint, tirones caute celaverit præceptor,

si ei satis fuerit, nuda articulorum fidei et dogmatum verba a discipulis posse recitari, nulla de ortu, forma, nexu eorum instituta disceptatione et inquisitione, quomodo fieri poterit, quin juvenis, tali tantummodo scientia religiosa et fide instructus, cum in mundum publicum progressus talia argumenta ad dogmata religiosa refellenda, quorum, præceptore auspice, ne tantillum quidem præsensent, iterum iterumque audiat, litterisque mandata legat, aut dogmata illa parum firma esse suspicetur, quarum sententias contrarias præceptor cum ipso communicare tanquam non ausus sit, aut novitate argumentorum inauditorum percussus, propter inopiam defensionis, rem, quæ defendi posset atque deberet, defensione carere patiatur, quo fides ejus et tranquillitas mentis non potest non graviter concuti, nisi spirituali ista vanitate plenus omnia, quæ ratio amplectitur, inertis sua et tenebricosa mentis affectione securus atque beatus, contemnat. Huc accedit, quod quæ adversus litteralem, ut ita dicamus, fidem verborum et dogmatum sacri codicis exhibentur for-

mam ad risum et jucunditatem movendam idoneam haud raro induunt, quo auctores acuminis ingenii laudem sibi comparant, et sæpius loqvacitate luxuriosa quam ratione sana et sobria rem tractantes silentium imponunt et dubium movent illis, quibus illud certandi genus severa consideratione non antea innotuerit.

Ex his allatis, si per se falsa non sint, concludere licebit, præceptorem religionis discipulis ad rationem et considerationem adhibendam quodammodo maturis singulas doctrinas atque dogmata ab omnibus, quatenus fieri potest, partibus ante oculos sistere debere, ne somnient discipuli, quæ in manualibus suis legerint, eis nihil omnino posse opponi, nec putent eum, qui de uno aliove articulo dubius hæreat, se esse fide et virtute inferiorem, nec denique superstitioso et fanatico errore inducti, nimium meris systematis cujusquam verbis imputantes auctoritatis, puro, ut putant, Christianismo aliter cogitantes et sentientes temere condemnent.

Ejusmodi in scholis doctioribus, sic dictis, religionem tradendi et docendi methodus per se quidem in universo utilis esse videtur et salutaris, imprimis vero si eos respicias, qui, curriculo in scholis absoluto, theologiæ studio se non sunt daturi. Theologorum nimirum juniorum hac in re quam egregiè gerunt doctores academici; ceteris autem cum aliis studiis sese dede- rint, minus opportuna datur occasio res religio- sas et dogmaticas tractandi, scientiamque earum, quam in scholis sibi comparaverunt, ulterius colendi et perficiendi: et tamen nec iis supervacu- um est certum sibi religionis, quam colunt et profitentur, formare aut formasse systema, ut- pote qui aut jurisprudentes, legum interpretes et exsecutores, aut medici, animorum interdum non minus quam corporum ægrotantium cura- tores, aut omnino patresfamilias cujuscunque demum conditionis sunt futuri.

Finis hujus dissertationis et consilium nec est nec esse potest exacta omnium dogmatum christianorum expositio, opus a re nostra et con- ditione alienum; neque alios, qui juventuti scho-

lasticæ veritates divinas tradunt et explicant, docere sive monere fert animus. Quid ergo? Certos quosdam tantummodo locos communes, tanquam fundamenta doctrinæ dogmaticæ in scholis tradendæ et explicandæ statuere voluimus; et si quæ exposuimus, nostram de sacris his rebus tractandis opinionem testantia, aliis eodem amore res sacrosanctæ religionis amplectentibus haud omnino displicuerint, aut si nos ipsos ab aliis amice sentientibus rectius monitos effecerint, operam, pro temporis ratione exiguam, non perdidimus.

I.

De revelatione in genere et notis ejus præcipuis.

1.

Religio quævis positiva sic dicta fundamento tanquam nititur doctrina, cujus origo non ab ipso humano ingenio et studio, sed aliunde, et quidem ab auctore et fonte homine majore, derivanda est. Dogmata itaque religionis positivæ, si originem spectes, longe diverso a placitis philosophorum sunt genere, quæ tempore progrediente, litterarum artiumque incremento, acumine ipsius humani ingenii nata sunt et formata. Quamvis enim philosophi ævi antiquioris et recentioris grandia invenerunt et subtilia exposuerunt,

nec grandiora tamen, quam quæ animo vere humano percipi, nec subtiliora, quam quæ acumine vere humano perspicui possent et discuti, produxerunt, nisi forte sermo ipse, quo usi sunt, cogitatis, quæ sermone essent exprimenda, fuerit obscurior. Si, contra, doctrina quædam sermone e quotidiano parum diverso, gravitate saltem non subtilitate insigni, majora exposuerit, quam quæ ingenium humanum, si certi cujusdam ævi limites spectemus, per se capere et fingere posse videatur, majoris auctoris opus in tali doctrina producta et promulgata non possumus non videre atque agnoscere.

Quæri quidem poterit, cur quæ hominis captu sint majora homini tradantur; sed huic quæstioni, ut videtur, hæc responsio satisfaciet: Homo majorem in finem, quam quem ipse, dum in mundo terrestri versatur, perspicue cognoscit, natus est. Ne igitur summum hunc finem ab oculo plane dimittat, nec hujus mundi incola adeo evadat, ut nullam futuri curam gerat, ad salutem ejus et perfectiorem se formandi et præparandi rationem utique pertinet, sensus altiores in animo ejus excitari et sacro quodam timore foveri. Ad hominis commodum magni omnino refert, summum rerum humanarum

moderatozem homini se homine majorem exhibere atqve ostendere.

2.

Ne autem ad doctrinam quãdam revelationem divinam habendam temere inducamur, spectanda sunt indicia, quibus innotescere potest an hæc vel illa doctrina digna sit, quæ divinitus revelata censeatur. Nam si revelatio sit effectus causarum ultra ordinem rerum naturalium ex parte existentium, necesse est ut statuamus, Deum ultra illum ordinem temere non agere, nec tales effectus, quos miracula vocare solemus, frustra edere; sed si tales effectus, causa idonea existente re vera exhibeantur, e notione Dei perfectissimi statuendum est, eos omni ratione omnique ex parte ad finem summum consequendum aptissimos Deoque auctore dignissimos esse debere. His præmissis, quibus præcipue indiciiis revelatio providentia divina instituta probari possit et debeat, facile apparet; quæ quidem his fere capitibus concipi et absolvi posse videntur.

- a) Doctrina revelata sit necessaria, eaqve necessitas perspicua.

- b) Effectus simplex cultus animi illius gentis, in qua orta sit, haberi nequeat.
- c) Hominum per eam tam initio quam tempore procedente instruendorum captui sit accomodata.
- d) Homines in rebus ad Deum et finem, in quem homo sit, pertinentibus, sed ultra limites rationis humanæ his in terris quodammodo positus, placide conducat.

3.

Quod ad primum horum indiciorum nuper allatorum attinet, multis verbis demonstrare non opus est, doctrinam effectibus ultra rerum naturæ ordinem productam necessariam esse debere, si opus singulare summæ potentiæ et sapientiæ divinæ habenda sit; notio enim summæ sapientiæ singularia talia et miranda opera divina, nisi summa accedat necessitas et nodus vindice dignus, non admittit. Si vero summum Dei creatoris consilium homo per se capere non potest et consequi; si sapientissimus creator hominis et rerum humanarum moderator facultatem intelligendi certis et quidem angustioribus limitibus circumscriptum homini dedit, id imprimis spectans,

ne homo conditionem suam terrenam ex omni parte superaret, contra vero se tam corpore quam præsertim animo e Deo pendere modeste sentiret et intelligeret: quid miremur, si rebus extraordinariis in facto positis Deus se legibus naturæ superiores hominum ad majora, quam quæ sensus amplectantur aut ratio ipsa capiat, evhendorum curam gerere ostenderit?

4.

Summa præterea necessitate opera hæc providentiæ divinæ extraordinaria fuisse provocata, non solum errores, quibus homines sapientissimi in rerum origine exponenda et in natura Dei et fine, in quem homo sit, explicando irretiti fuerunt, nos docere videntur; sed etiam historia sacra teste invenimus tam originem, quam singulas progressus doctrinæ biblicæ, quam revelationem vocamus, ita necessarios fuisse, ut nisi facta essent opera hæc providentiæ divinæ eximia, gens humana procul dubio indies in pejus degenerasset, et a fine sibi constituto et destinato longius indies aberrasset. Ita Abrahami, conditoris religionis Judæorum vocatio ut exularer, vocatio Mosis, qui religionem jam conditam,

sed quodammodo abolitam restituentis et in systema redigentis, Prophetarum identidem oratorum ardor et zelus religionis per Moſen restitutæ servandæ et tuendæ — hæc omnia divinitus provisa et instituta per totum populi Judaici ævum usque ad exilium babilonicum non solum salutaria sed etiam necessaria fuere. Ab exilio inde babilonico per secula quinque tale fuit inter gentes commercium, talis rerum politicarum et religiosarum motus, ut res sacræ tam Judæorum quam Ethnicorum valde concussæ et turbatæ reformatione summo opere egerent. Tum providentia Dei æterna ortus est Christus, veritarum religiosarum restaurator fideique religiosæ cardo, ejusque ortum, ejusque hoc in mundo opus, vim illam divinam, qua instructi ipse et Apostoli ejus docuerunt, egerunt, homines omnium gentium in unam gregem compellere studuerunt, et magna ex parte verè compulerunt, hæc omnia, inquam, divina ope exhibita, non solum salutifera, sed necessaria, Deoque maximo dignissima fuisse, quis non perspiciet?

5.

Ad secundum revelationis indicium respicienti patebit, doctrinam, cultioris cujusdam

gentis aut hominis singuli ingenio et studio ortam, inventam et productam, revelationem divinam esse non posse; nisi enim ita statuamus, omnia nova in orbe scientiarum inventa, omnes in jam inventis progressus et amplificationes totidem revelationes divinæ forent, id quod notioni revelationis sensu proprio sic dictæ repugnat. Ergo considerandum est, an doctrina Biblica etiam hac ex parte spectata indicium altioris originis præ se ferat; et in id quoque inquiri historia duce utendum est. Si conditionem scientiarum et artium apud Judæos, totiusque illius populi ingenium in genere spectemus, invenimus eos in artibus et scientiis haud multum versatos fuisse. Initio nomadibus, deinde servis in Ægypto, postea incolis terræ promissæ, rusticis imprimis et bellicis negotiis occupatis, idololatriæ inertis haud parum deditis, legibus insuper et moribus a consuetudine aliarum gentium separatis, parum certe stimuli, parum occasionis, ingenii studiis et artibus colendi fuit, unde non mirum est, alias gentes litteris et artibus eos longe superavisse; quod si ætate civitatis novissima, inter exilium babilonicum et excidium urbis, ita fuit, vix est quod opinemur priores Judæos fuisse cultiores: et tamen non sine ad-

miratione eos jam remotis temporibus rectius de Deo et purius de virtute in universo statuisset quam gentes longe recentioris temporis ipsisque longe cultiores, Græcos puta et Romanos, quorum Dei jam a prima theologiæ eorum origine auctores omnium vitiorum possunt citari. Verum hoc, ni fallimur, et non minus mirum quam verum, mirum utique ulla alia ratione vix explicandum, quam si statuamus, quod e vera scientiarum et artium in ea gente conditione erui et derivari non possit, id singulari Numinis Abrahamum vocantis, Mosen per varios casus instruientis, Prophetes inflammantis ope divina esse effectum; et quod, rebus ita consideratis, de revelatione Veteris Testamenti valet, id de revelatione Novi Testamenti per Christum et Apostolos ejus tradita ampliore ambitu et sensu valere, non est quod copiose demonstratur.

6.

Frustra autem postulamus, revelationem, sive doctrinam religionis speciali providentia divina ortam, adeo puram, exactam et perfecte difinitam esse, ut formulæ ejus loquendi, si ad

litteras eas interpretemur, omni ex parte et in quovis suo nexu cum exultiore humana ratione omnino consentiant atque conspirent. Id enim postulare idem foret, ac si quis contenderet, primam, quæ pueritiæ tradatur institutionem, perinde esse debere perfectam et numeris omnibus absolutam, quam quæ adultiori ætati et maturiori ingenio sit tradenda. Ne Deus sapientissimus per miracula voluntatem suam hominibus iterum iterumque patefaceret, id quod legi minimi et parsimoniæ, quam in orbe tum *νοσμενων* cum *Φαινομενων* sapientia divina in æternum colenda servat, repugnaret, revelatio divina in origine sua talis esse debebat, quæ summa quidem capita *γνωσεως* et præcipua fundamenta *πισεως* exhiberet, cæterum autem tali specie et forma induta ut ingenium eorum et noscendi facultatem, quibus edocendis ab initio data sit, non superaret; quod ni ita factum esset, revelatam de cælestis numinis voluntate doctrinam nec capere potuissent, nec captam intellectamque servare et ad posteros propagare; quo porro factum esset, ut vis singularis providentiæ divinæ in doctrina promulganda aut omnino perdita aut certis quibusdam temporibus et occasionibus in perpetuum iteranda fuisset.

13 Ut quartum revelationis divinæ indicium allatum paucis attingamus, hæc imprimis sunt spectanda: si ratio homini data per se suffecisset ad omnia, quæ de animi humani origine et fine scitu digna sint et necessaria, capienda et illustranda, revelatione opus non fuisset. Si porro revelatio nihil complecteretur, nisi quod ratio ipsa indagare posset et perspicere, supervacua foret et inutilis; et si quid contineret, quod sanæ rationi esset contrarium, a Deo rationis auctore et conditore orta esse non posset: summa enim sapientia priora non ita parat, ut posteriora, quibus priora omnino aboleantur, sit paraturæ. Ex his sententiis, de quarum veritate disceptari vix potest, quæ sit ratio inter rationem homini datam, ut prius divinæ sapientiæ opus, et revelationem, ut posterius, patebit. Nisi enim oculus sit, usus lucis nullus est, et nisi sit lux, acies oculi tenebris utique obrunditur. Ut itaque sol cuncta illustrando oculorum usum et pretium probat, et quo clarius, oculis non offensus, splendet, eo longius prospicit homo, et facilius, quæ luce exploranda sunt, perlustrat et dirimat; sic revelatio rationis aciem acuere, non obrundere, debet

eiqve ita ferre opem, ut quæ per se aut omnino non, aut tenebris saltem et umbris confusa videret, clarius, certius, placidaqve in luce, quantum pro spatio, quo res spectandæ distant, fieri potest, videat et perspiciat. Si revelationem, quæ gaudemus, hoc etiam modulo et pede metiamur, apparebit, eam hac quoque ex parte egregie sibi constare et se Deo auctore dignam probare.

II.

De nexu inter Vetus et Novum Testamentum.

8.

Quamvis fons veritates ad religionem pertinentes cognoscendi Christianis proprius et præcipuus est Novum Testamentum, Veteris tamen Fæderis doctrina diversas ob causas haud inferioris honoris habenda est, utpote cum ab eodem Deo auctore, eademqve divina providentia et sapientia orta sit, id quod ipse Christus testatur et Apostoli ejus declarant. Sed cum Veteri Testamento parem cum Novo divinam tribuamus originem, inde non sequitur, omnia atqve singula in volumine V. T. obuia, quæ

ad res historicas, civiles, domesticas etc. respiciunt, pro divinitus inspiratis esse habenda; id tantum contendere potest, doctrinam V. T. de uno summo et vero Deo, de recta morum conformatione, de perpetuo Numinis in mundo tam morali quam physico regendo moderamine fundamentum solidum et necessarium fuisse perfectioris illius doctrinae, quae in Novo Testamento exstat. Per indolem igitur et characterem vetustioris de Deo doctrinae preparati sunt hominum animi ad recentiore et praestantiore capiendam, et sic per imperfectiora, Deo instituyente et gubernante, perfectioribus strata est via. Multae proinde et quidem interdum praecipuae N. T. formulae loquendi originem longe vetustiore sapiunt, et faciem V. T. aperte praeseferunt. Hoc quantum ad fundamentales nonnullas N. T. loquendi formulas rite intelligendas et explicandas valeat atque conducatur, nemo non perspicit.

9.

Alius deinde inter Vetus et Novum Testamentum nexus intercedit, ille nimirum, qui vaticiniis de Messia Deo promittente Judaeis venturo niritur. Quamvis enim per multa

Christianismi sæcula in talibus vaticiniis eruendis et celebrandis nimii fuere sacri codicis interpretes; et quamvis vero simillimum est, nullum V. T. vaticinium de ipso Jesu Nazareno, rerum sacrarum restauratore et emendatore mente et opinione Prophetarum ipsorum egisse aut agere potuisse, mira tamen fuit relatio inter opiniones, quæ ex genere vaticinia interpretandi, pro temporum ratione et statu rerum politicarum variato, sub tempus adventus Christi apud Judæos exstiterunt et modum, quo Christus in mundum prodiit, munusque sibi a Deo patre delatum gessit. Unde mirari non posumus, tam Judæos sermonibus et miraculis ejus sæpius commotos exclamasse: „Hic certe est propheta ille venturus!“, quam Christum ipsum veteris testamenti vaticinia in se retulisse.

10.

Præterea, ad nexum inter Vetus et Novum Testamentum exponendum requiritur, ut ratio habeatur miraculorum, quorum in novi fœderis codice sæpius fit mentio. — Quamquam enim non possumus non concedere, notionem miraculorum in genere esse vagam et incertam, cum

quo ruidius et incultius sit humanum ingenium, eo propensius ad miracula ubicunqve obvia videntur et credenda se exhibeat; historica tamen paginarum sacrarum fide non læsa, negari nequit, talia opera interdum esse edita, talesqve eventus diversis occasionibus fuisse conspicuos, qui non solum suo tempore et hominibus forsitan rudioribus spectantibus, sed omni omnino tempore et homine efformatoris ingenii cultus iudice, ut qui e rerum naturalium ordine et nexu derivari nequeant, admirationem moveant. Similis igitur et sibi constans in utroqve fœdere obvia est divinæ providentiæ curandi et agendi ratio, qua, cum rationali et naturali modo finis moralis, quem statuerat gubernator perspicere et contingi nequiret, mira adhibuit, quibus rerum naturalium ordinem solvi et conturbari non est quod opinemur; nam ultra ordinem rerum naturalium agere non perinde est ac adversus eundem agere; et cum miracula nostro tempore necessaria non sint, nec ideo a Deo sapienti amplius exspectanda, inde non sequitur ita et olim fuisse: quare jure, ut videtur, statui potest, miracula, aperta Dei omnipotentis providentiæ indicia non ad vanam admirationem movendam, sed ad certa et maxime salutifera consilia obti-

nenda et perficienda olim evenisse; et si Deus sapientissimus tales eventus necessarios judicaverit, quis est homo, ut, quod suam rationem superet, id quoque divinam potentiam superare contendat?

11.

Ad pretium vero et vim propriam miraculorum sobrie constituendam, hoc loco silentio præterendum non videtur, Christum ipsum miracula per se spectata non probavisse, nec miramere edidisse, sed e contrario *ἀπιστία* improbasse, quæ ad miracula patranda sæpius sit impulsus et tanquam coactus. Unde patet, cum homines ad maturiorem intelligendi conditionem pervenerint, miracula futura nec esse exspectanda nec in iis, quæ olim edita sint, justo majore studio et admiratione hærendum, sed ea ad exemplar ipsius Christi, tanquam remedia olim necessaria, ut summum Dei homines ad felicitatem æternam educantis consilium juvarent, esse spectanda. Ut igitur hortulanus arborem teneram, quam plantavit, fulcit et externis adminiculis sustinet, donec, arbore radice et trunco satis firmata, fulcra tolli possint, sic Deus veritates

salutares, ad quas capiendas homines certorum temporum satis præparati non erant, miraculis inculcare dignatus est; veritatibus vero ipsis tempore progrediente perspectis atque per se admissis, miracula evanuerunt.

III.

De nexu inter systema dogmatum et disciplinam^m morum.

12.

Homines futuros esse beatos, summum creatoris esse consilium, non ex frequentibus solum sacræ scripturæ dictis, sed e notione propria numinis sapienter et benigne providi, satis superque patet. Quum vero cujusvis hominis animo studium felicitatis et beatitudinis innatum sit, homines vero longe diversa ratione et per contrarias vias ad fastigium felicitatis tendant atque festinent, necesse judicavit summa providentia certas leges hominibus dari, quarum quædam non scriptæ sed natæ essent, quædam vero ad illas illustrandas et confirmandas, propter naturæ humanæ imbecillitatem, a parte externa accederent.

His ut satis esset auctoritatis, ad certas quasdam doctrinas positivas applicabantur, quarum forma quatenus de Deo, in luce, quæ adiri nequit, habitante, agerent, obscurior et finitior humanæ indolis captui magna ex parte superior non potuit non evadere.

13.

Si ergo talis inter doctrinam dogmatum et disciplinam morum intercedit ratio et nexus, ut morum disciplina, quæ tam in orationibus et dictis Christi quam in sententiis Apostolorum aperte contineatur, summus sit religionis tam revelatæ quam naturalis scopus et finis, doctrina vero dogmatum modo per ambages, ut et Christus et Apostoli testantur, homines ad Deum ejusque in genus humanum beandum opera collata cognoscenda conducat; ad pie, recte et beate vivendum quid requiritur, nisi hoc, ut præcepta moralia prorsus capere et pie, pro virili, observare studeat homo et conetur, dogmata vero, pro facultate sibi data, pio et modesto animo voluat, consideret et perscrutetur, eadem autem, quatenus a se perspici non queant, neque absolute negando quod forsitan verum,

neque temere affirmando quod forsitan minus verum esset, in futurum, ubi, Christo et Apostolis auctoribus, quæ hic obscura sunt illustrabuntur, differat.

IV.

De ratione improprie loquendi
in sacro codice obvia.

14.

Sermo, qui tranquillam animi conditionem exprimit, plerumque planus est et quietus, mentisque æquæ colorem simpliciter referens. Cum vero una aliave affectio animum gravius tetigerit, turbidior sermo evadat, necesse est. Hinc formulæ ille loquendi, quas hyperbolas vocare solemus, ortæ sunt. Poeta, ut quæ animo finxisset, verbis eandem affectionem in audientium mente moventibus exprimere posset, ad nova et efficaciora rerum nomina fingenda et ad graviores cogitatorum exponendorum formulas inveniendas cogebatur. Qui gaudio plenus aut ira incensus erat, verbis et locutionibus solitis non contentus linguam ita instruere con-

batur, ut menti non desseet. Pius ardensque Dei cultor, quæ ipse sentiebat omnibus verbis superiora, verborum tamen ope aliis impertire gestiebat; et sic verba majora paulatim oriebantur, quæ rursus, gravitatis et effectus causa, ad minora exprimenda in usum interdum convertebantur, quo factum est, ut homines talibus loqvendi rationibus formulisque sensim sensimque adsvefierent.

15.

Ad hanc universalem hyperbolarum causam alia accedit, si gens aliqua, aut propter singularem cæli soli natalis temperiem, aut e rationibus civilibus, domesticis et religiosis, vivaciore quodam ingenii tenore ad imagines in sermone adhibendas induceretur, id quod apud orientales, vividius sentientes, usu venit. Hinc præter hyperbolas in genere auctas etiam allegoricam loqvendi rationem in specie ortam esse, statui potest.

16.

Cum præterea, propter præsigitionem animæ humanæ natura inditam, et divini quid

esse, et animam humanam corpore soluto non omnino esse interituram, porro relationem aliquam licet obscuram inter illud divinum et animam humanam intercedere, clarius aut obscurius omnes fere homines quasi divinaverint, et cum hæc divinata animum non possent non vehementer occupare mentemque placide mulcere, e notione legum, quas in agendo servat anima, sequitur etiam has ideas humana mente conceptas verbis indigere, quibus involvi possent et tradi, nec non ritibus, quibus coram oculis quodammodo sisterentur, gaudere. Hinc loquendi et agendi ratio, quæ mystica vocatur, nata est, et apud veteres tam idolorum quam veri Dei cultores magis minusve invaluit. Quantum autem res mystica ad sensum hominum adliciendum animumque occupandum valeat, haud difficile erit visu considerantibus rem in genere sacro quodam et obscuro in vulguro abditam et opertam homines longe attentiores et noscendi cupidioris, insuper etiam cautiores, tenere, quam rem plane apertam et cum oculis et sensibus pateat, haud raro sordentem. Hæc re vera ita esse, honor quoque qui iis etiam ab antiquis habitus est, qui arcanorum periti visi sunt, nonnulla ex parte testatur.

His ita præmissis per se patebit, doctrinam a Deo hominibus datam necessitati eorum adeo accommodatam et inservientem non esse non posse, si illud, quod antea § 2, c., statuimus, indicium operis Deo auctore digni præ se ferret, ut tam hyperbolicam, quam allegoricam et mysticam loquendi rationem contineret; quibus concessis, improprias dicendi formulas in sacro codice frequenter obvias adeo non improbamus, ut multo magis eas reverentia, quæ rei ipsi et auctori debetur, amplectamur. Vis illa enim et effectus dictionum sacrarum moralium, hyperbolica dicendi ratione sublata, multis in locis idem non mansisset; multa monita, eademque saluberrima, nisi allegoria accessisset, maximum stimuli desiderassent; mysticis denique loquendi formulis remotis, omnis ratio et conditio idearum sublimarum maxime et sanctarum exponendarum evanuisset.

Quomodo autem tam homini religionis amanti in genere, quam in specie præceptori religionis, si cum talibus auditoribus ei res sit,

quos in nudis litteris, nullo adhibito rationis usu, adquiescere nec juvet nec deceat, in doctrina sacrorum librorum tractanda versandum sit, ut in se et in audientibus sensum auctoritatis doctrinae divinitus promulgatae augeat et foveat, hoc quidem magnum illud est problema, ad quod solvendum nemo, ut ad nodum Gordium, quod scindi, si non solvi, possit, securus se accinxerit. Si vero mente pia rem adgressus fuerit, si ratione sana et sobria duce et comite usus, regulis hermeneutices universalibus nunquam neglectis, hyperbolas modeste discusscrit, allegorias involucro, quantum fieri possit, leni et timida manu exuerit, mysteriorum vim practicam, aliis sacri codicis aperte dictis illustrantibus, extricaverit; vix erit quod timeat, se consiliis Dei et Christi contraria esse molitum.

C o n c l u s i o.

Ut honor suus et fides sacri codicis dictis semper constet, id religionis doctor pie, sedulo et

attente curet, necesse est; illo enim honore sublato, hac fide læsa, nulla Christianis superest regula, nulla norma credendi. Sed ad hunc honorem tuendum, ad fidem hanc et auctoritatem servandam, nihil antiquius habendum videtur, quam ut quæ in sacra scriptura occurrant obscuriora, clarioribus semper illustrentur, et in toto suo nexu cum conditione temporum, locorum, hominum et rerum considerate spectentur et intelligantur. Quod nisi fiat, periculum est, ne sensus falsus et arbitrarius dictis sacris imputetur et supponatur, quo inde fit ut sententiæ, quas litteræ sacræ minime tuentur, pro vere sacris vendantur, quo nihil auctoritati librorum sacrorum majori esse potest detrimento. Errant omnino, ut ex ante allatis similibusque rationibus patebit, qui omnia in sacro codice verba ad vivum resecanda statuunt et contendunt, litterarumque sacrorum dictorum interpretationem ultra justos limites tendere atque defendere conentur. Doctrina enim divinitus data ut fidem hominum moderetur, tali docendi ratione et methodo non po-

test non uti, quæ et imaginibus allatis veritates ad mores vitæque degendæ rationem pertinentes inculcet, et quæ ingenium et capiendi facultatem hominum superent, adeo tradat, ut luce, quantum homo ferre queat, appareant, cæterum autem sacra quædam^{cu} umbra involvantur, ad quam omnino discutiendam animus humanus se frustra tendere intelligat, semper tamen et nunquam defatigatus aut tædio affectus tendat. Talis itaque doctrina digna censenda est quæ *γραφη θεοπνευστος* habeatur, spiritui enim divino, quatenus notionem ejus homo sibi fingere potest perfectissimam, non potest non esse consentanea, et ut filius ad maturiorem ætatem progressus institutionem sibi puero datam, licet veritatem per imagines et ambages interdum exhibentem, opus providæ patris curæ grata utique mente recordatur atque amplectitur, sic et nos ^o ab doctrinam, quod ad vitam pie et probe degendam pertinet, simplicem planam et apertam, ad altiora autem ita institutam, ut, dum verum ipsum capere non possumus, umbra veritatis foci et recreati, imagine veri ita conti-

neamur et conducamur, ne plane in tenebras et errores abeamus, insignem Dei auctoris sapientiam maximis laudibus efferre possumus atque debemus.

Hæc, quæcunque demum sunt, si junioribus Christianismi cultoribus ita fere tradantur, et ab iis capiuntur; si singula dogmata illustranda et in usum vitæ convertenda ad hæc et his similia principia referantur, expectandum est, juventuti religionis cognitionem ita instillari, ut collaborandi facultate sponte adhibita, doctrinam traditam concoquat et sibi propriam reddat, quo fit, ut disceptationibus de capitibus sacris non offendatur, fundamenta fidei suæ religiosæ concussum iri non timeat, aliter sentientes placide audire et monere quam intolerantia persequi malit, patiatur denique, si quis arborem cognitionis sacram nulla vetustate effoetam diversa paullo oculorum acie spectet, ejusque fructus lætos semper et salutiferos in usum suum et nutrimentum diversa paullo ratione convertat.

Hoc opusculo absoluto, restat, ut lectores certiores faciamus solennitatem in schola nostra esse futuram, quam Vir Amplissimus et Summe Venerandus Doctor et Professor Theologiæ Fridericus Mûnter, Selandiæ et Ordinum Regiorum Equestrium Episcopus, Eqves magna Ordinis Dannebrogici cruce nec non ejusdem Ordinis cruce argentea ornatus, indixit, ut die VII^{mo} mēnsis Septembris hora a. m. X^{ma} Rectorem scholæ Serenissimi Regis gratia nuper designatum J. C. Qvistgaard*) inauguret et muneri ei mandato præfectum publice declaret. Vos, quotquot estis harum paginarum Lectores, omnes litterarum et juventutis instruendæ amantes, piis votis et juventutem et juventutis magistros et præceptores amplectamini, modeste rogamus.

*) Japetus Christie rni Qvistgaard natus est A. 1781 in pago, quem vocant Vesterlybye provinciæ Salling dioecese os Wiburgensis. Tertium annum agens patre orbatus in domo materna ru- stica et quidem pauperrima ad annum ætatis decimum substitit , e quo inde tempore inter alios versatus est. A primis inde annis opere pastoritio et negotiis rusticis ei ætati propriis occupatus, interiore quodam motu et propensione

ad legendum et discendum ferebatur, quo factum est, ut anno ætatis 14to jam provector inter discipulos scholæ ruralis, quam frequentavit, declaratus ad alios pueros prima legendi et scribendi rudimenta deponentes edocendos admitteretur. Hoc negotio, cum omnibus insuper artibus rusticis et ad terram propriam manu colendam pertinentibus, continuato, hujus indies ortum est artes liberaliores cognoscendi et colendi desiderium, cui tamen partim ob paupertatem partim ob conditionem rusticam nihil omnino spei adfulsit. Ne vero studia illa exigua quibus, quantum fieri potuit, vacabat, prorsus omittere demum cogeretur, rebus scholasticis, quæ rure aguntur, præcipue se tradidit, eo consilio, ut scholæ rurali aliquando forte præficeretur; id quod eximia benevolentia Viri summæ venerandi P. J. Tetens, Episcopi piæ Reverendæque memoriæ olim Viburgensis, effectum est, a quo ædituus ad ædem sacram apud Schævienses et præceptor juventutis ruralis ejusdem parochiæ constitutus est. Ex eo inde tempore — sic fuit in fatis — nova litterarum studio, annos unum et viginti jam nato, orta est lux, cum antistes sacrorum apud Schævienses, Janus Hoyer Leth, vir memoriæ gratissima mente ad cineres usque colendæ inter juvenes a se artibus liberalioribus instruendus, A. 1802, discendi cupidum receperit, quo duce et præceptore usus primos adeo progressus in artibus fecit, ut A. 1806 ad academiam Havniensem a tendere ansus sit, ubi plurimum doctorum philosophiæ et philologiæ semper reverendorum institutione per semestre fultus et præparatus mense Aprili 1807, cum tentamen in philologicis et philosophicis, adjectis quoque quæ pro Examine artium requirebantur, sustinisset, eximia cum laude ad studium S. S. theologiæ capessendum admittebatur. Tribus fere dehinc

annis in academia peractis, quo tempore ad vitam sustentandam necessaria, puerorum institutione, haud parvo negotio sibi comparare cogebatur, A. 1810 ab Examine Theologico cum laude egregia decessit.

Absoluto cursu academico, usus ille alios instituendi per multorum annorum seriem contractus, effecit ut in arena scholastica, ceteris omissis, versari sibi optatissimum duxerit; et quod ad id consequendum modeste desideravit et petiit, id summa Regiæ majestatis gratia, Collegio Regio, quod res nostras scholasticas moderatur, adnuente, effectum est, cum jam A. 1811 collega Scholæ cathedræ Arhusiensis, et 1819 collega primarius Scholæ Slaglosianæ sit constitutus, et denique, quod felix faustumque sit! d. VI Julii h. A. decreto Regio Director Scholæ Slaglosianæ designatus.

Den offentlige Examen

i

Slagelse lærde Skole

for Aaret 1826

foretages i følgende Orden:

Løverdags den 16de September.

- Kl. 9 — 1. Samtlige Klasser Latinsk Stil.
— 3 — 6. — — — — Dansk Udarbeidelse.

Mandag den 18de September.

- Kl. 9 — 12. IV Kl. Latin.
— 3 — 6. — — Historie og Geographie.

Tirsdag den 19de September.

- Kl. 9 — 12. IV Kl. Græsk.
— 3 — 6. — — Arithm. og Geometrie.

Onsdag den 20de September.

- Kl. 9 — 10½. IV Kl. Fransk.
— 10½ — 12. — — Lydsff.
— 3 — 5. I — Arithm. og Geometrie.
— 3 — 5. IV og III Kl. Arithmetisk og Geometrisk Udarbeidelse.

Torsdag den 21de September.

Kl. 9	— 10½.	IV Kl.	Dansf.
— 10½	— 1.	— —	Hebraisk.
— 3	— 4.	— —	Latinsk Grammatik.
— 4	— 6.	— —	Religion.

Fredag den 22de September.

Kl. 9	— 11.	I Kl.	Latin.
— 11	— 1.	I —	Historie og Geographie.
— 3	— 5.	II —	Religion.
— 5	— 6.	— —	Dansf.

Lørdag den 23de September.

Kl. 9	— 11.	III Kl.	Latin (Curtius)
— 11	— 1.	— —	Latin (Ovid)
— 3	— 4½.	II —	Franck.
— 4½	— 6.	— —	Tydsf.

Mandag den 25de September.

Kl. 9	— 10½.	I Kl.	Religion.
— 10½	— 12.	— —	Dansf.
— 3	— 5.	III —	Tydsf.
— 5	— 6.	— —	Latinsk Gram.

Tirsdag den 26de September.

Kl. 9	— 11.	II Kl.	Historie og Geographie.
— 11	— 1.	— —	Græsk.
— 3	— 6.	III —	Arithm. og Geometrie.

Onsdag den 27de September.

Kl. 9 — 12. III Kl. Græsk.
— 3 — 5. II — Latin.
— 5 — 6. — — Latinsk Gram.

Torsdag den 28de September.

Kl. 9 — 11. III Kl. Fransk.
— 11 — 1. — — Religion.
— 3 — 6. II — Arithm. og Geometrie.

Fredag den 29de September.

Kl. 9 — 12. III Kl. Historie og Geographie.
— 3 — 5. — — Dansk.
— 5 — 6. — — Hebraisk.

Løverdags den 30te Septbr. afholdes Censuren.

Tirsdagen den 3die October prøves de til Op-
tagelse i Skolen anmeldte Disciple.

Onsdagen den 4de October foretages Trans-
location, hvorpaa Underviisningen samme Dag ta-
ger sin Begyndelse.

Til at overvære denne Examen indbydes her-
ved Disciplenes ærede Forældre og Bærger, samt
enhver Under af den lærde Skoleunderviisning;
og ønskes at Disse, saa ofte deres Leilighed maatte
tillade det, vilde hædre og opmuntre Skolen ved
deres Nærværelse.

Efter Examen agtes følgende af Skolens Disciple dimitterede til Universitetet:

1. Henrik Frederik Lindberg, Søn af Hr. Told- og Konsumtions- Kasserer, Kapitain v. Lindberg i Slagelse.
2. Adam Vilhelm Henrichsen, Søn af Hr. Tracteur Henrichsen i Antvorskov Lystskov.
3. Peter Christian Hansen, Søn af Hr. Møller Hansen i Frydendahls Mølle ved Holbek.

Slagelse den 31te August 1826.

Ovistgaard.